

МЕДІАНАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У статті досліджується проблема медіанасильства як новітньої технології впливу на масову свідомість, що реалізується як за допомогою засобів масової інформації, так і глобальних комп'ютерних мереж. Розглянуто поняття медіанасильства, його основні властивості. Проаналізовано особливості впливу медіанасильства на поведінку дітей.

Oksana Povidaichyk

MEDIA VIOLENCE AS A SOCIAL PROBLEM

The article examines the problem of media violence as a modern technology that impacts on public consciousness, which is administered both by media and global computer networks. The concept of media violence and its basic features are highlighted. Particular impact of media violence on children's behaviour is analyzed.

Друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст. відзначаються подіями, які суттєвим чином трансформують сучасну соціокультурну реальність. Мова йде про входження в життя суспільства новітніх інформаційних технологій, формування інформаційного суспільства. На жаль, глобальна інформатизація відзначається не лише позитивними рисами, а й породжує низку проблем. Одна з таких проблем – медіанасильство, під яким розуміють новітню технологію дії на масову свідомість (маніпуляцію свідомістю), що використовується як за допомогою засобів масової інформації (ЗМІ), так і глобальних комп'ютерних мереж.

Проблему насильства як загальносоціального явища вивчають у своїх роботах такі вітчизняні дослідники як: А. Гусейнов, Л. Герасіна, В. Голіна, І. Даньшин, А. Зайцев, А. Ковальов та ін. Різноманітні аспекти насильства, в тому числі й засобами медіа, досліджено в працях А. Антонова, Н. Зінов'євої, О. Кочемірівської, І. Ольхової, Г. Смоляна, В. Голубко та ін. На сьогодні вченими виокремлено три найбільш значущі напрямки медіа-впливу на свідомість дітей та молоді, що спричиняють негативні наслідки. Перший – пов'язаний з послідовною взірцевою переорієнтацією особистості молодої людини з традиційного позитивного героя на «суперособистість». Засилля на телеекранах гірших зразків масової культури нав'язує суспільству норми та принципи моралі, заснованої на культурі насильства, жорстокості, бездуховності, егоїзму.

До другого напрямку належать загрози, пов'язані з дестабілізацією соціальної наступності поколінь. Як підтверджують дослідження, нехтування суспільством позитивним історичним досвідом є зараз однією з небезпечних особливостей побудови інформаційних потоків у вітчизняних ЗМІ. Третій напрямок пов'язаний з розширенням масштабів девіантної поведінки молодих людей. У результаті різноманітних інформаційних впливів суспільство все частіше зіштовхується з такими явищами серед молоді, як ослаблення здатності до самоконтролю за своєю поведінкою, активізацією ірраціональної сфери свідомості [1].

Серед всіх ЗМІ за ефективністю впливу на внутрішній світ людини особливе місце посідає телебачення. Щодня жителі України в середньому дивляться телевізор 4,69 години, прослуховують радіо 1,93 години, читають газети 1,18 годин (у Європейських країнах ці показники становлять 4,2 год., 2,96 год., 1,33 год., відповідно). Телебачення впливає на поведінку дітей та молоді, їхні моральні цінності та загальносоціальні установки сильніше, ніж такі соціальні інститути формування особистості, як школа чи сім'я. Читання книг, яке традиційно вважалося основним засобом набуття знань і морального розвитку, втратило своє першочергове значення [2, с. 429].

На думку фахівців, насильство, яке надмірно демонструється телебаченням, є одним з найбільш травмуючих факторів впливу на психічний та фізичний стан неповнолітніх. Як свідчать дослідження, постійний перегляд сцен насильства притупляє чутливість до агресії, зменшує значимість внутрішніх факторів, які її стримують, збільшує фактичні прояви агресивності, формує спотворений образ соціальної реальності, що може стати основою негативних дій. «Можна сперечатися з приводу того, наскільки насильство на екрані призводить до насильства в житті й що відбувається, коли кількість телевізійних вбивств на годину подвоюється, але одне не викликає сумніву: наші цінності знаходяться під величезним впливом того, що ми бачимо на екрані» [3].

Ефект відтворення побаченого підтверджують і висновки дослідження Американської академії педіатрії, яке проводиться впродовж останніх 40 років:

- діти, які переглядають багато насильницьких сцен, сприймають насильство як легітимний спосіб розв'язання конфліктів;
- такий перегляд робить їх беззахисними перед насильством у реальному житті;
- що більше переглядає дитина таких сцен, то вища ймовірність, що вона сама колись стане жертвою насильства;
- якщо підліток віддає перевагу таким передачам, то збільшується вірогідність того, що він сам у дорослому віці буде агресивною людиною і навіть може здійснити злочин [4, с. 146].

Невдоволеність українців сучасним станом вітчизняного медіапростору підтверджують і результати соціологічного дослідження, згідно якого більшість опитаних вважає, що в ньому потрібно запровадити цензуру (59,1%). Думки респондентів досить суперечливі: з однієї сторони позитивним явищем є поширення свободи у ЗМІ, з іншої – ця ж свобода призводить до недостатньої відповідальності за інформацію, особливо, що стосується сцен насильства і жорстокості, пропаганди кримінального способу життя (68,7% – за цензуру сцен насильства і жорстокості, 47,2% – за цензуру пропаганди кримінального способу життя) [3].

Не менш важливу загрозу в контексті медіа-насильства становить Інтернет. Популярність реальних відеозаписів насильницького характеру, а також легкість розміщення їх на інтернет-ресурсах, може стати сильним мотиватором створення власної насильницької продукції, заохочувати людей, особливо дітей та підлітків, до проявів насильства у реальному житті. Яскравим прикладом є зростання в мережі відеозаписів реальних бійок чи побиття, основними учасниками яких є діти та підлітки. Неповнолітні знімають процес побиття однолітка на камеру, а потім демонструють відеозапис своїм приятелям, розміщують в Інтернеті. Це явище отримало назву «хепі слепінг» (happy slapping), що перекладається як «радісне побиття». У мережі відеозаписи «хепі слепінга» мають велику популярність і найчастіше походять із США, латиноамериканських країн та Росії.

Особливої уваги вимагає проблема поширення в Інтернеті ігор з елементами насильства. Дослідження засвідчують, що жорстокі ігрові епізоди нерідко приводять до наростання агресивності молодих людей. Так, у 2002 р. німецький підліток Р. Штайнхойзер убив 17 і поранив 7 осіб у гімназії, де навчався. Під час опитування свідків виявилось, що улюбленим його заняттям була участь у мережевих комп'ютерних іграх, що містять сцени насильства (зокрема, Counterstrike). На сьогодні в Німеччині поширення подібних ігор є обмеженим [5].

Отже, медіанасильство – це форма психологічного тиску на думки, емоції, почуття індивідів і примушування їх у певний спосіб думати, відчувати, чинити та боятися чогось, а також підштовхування їх до певних висновків і поведінки. Відзначають такі його властивості:

- несиловий (нематеріальний і неенергетичний), ідеальний характер, непідкорення фізичним закономірностям (відсутність маси, ваги, розміру, температури);
- нелінійність, тобто непропорційна залежність причини і наслідків;
- можливість зростання інформації, порушення законів, аналогічних законам збереження речовини й енергії;
- можливість максимальної дальності і швидкості розповсюдження, яка збільшується з розвитком технічних досягнень;
- нелокалізованість у часі (оскільки будь-який матеріальний вплив здійснюється в конкретний час, а у медіа-насильства можуть бути наслідки, розмитість у часі) і нелокалізованість у просторі (вплив може бути розмитим, дифузним);
- пандемія (епідемія, що носить глобальний характер);
- опосередкований характер і прихованість впливу;
- віртуальний характер впливу, можливість фокусування, селективність, вразливість, легкість доступу до інформаційних систем [6].

Розглядаючи засоби масової інформації як особливий чинник впливу на спосіб життя людини, треба зазначити, що безпосереднім об'єктом дії інформаційних повідомлень є як окремі індивіди, так і велика група людей, що становлять аудиторію для того чи іншого конкретного засобу масової комунікації. Засоби масової інформації мають чималі можливості впливати на спосіб життя особистості як суто інформаційно, так і за допомогою практичних зразків такого чи іншого стилю життя.

Засоби масової інформації – один із соціальних інститутів, що певною мірою виконують замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, в тому числі й на окремі соціальні та вікові групи. Тому існування людини в подібному медіасередовищі, яке є потенційно деструктивним, стає шкідливим, і в першу чергу для тих, чий індивідуальний розвиток лише починається або ще триває. Через природні вікові особливості діти із задоволенням і довірою занурюються у віртуальний світ, дуже легко засвоюють цінності, пропоновані медіа, у тому числі й хибні стереотипи мислення й поведінки.

На нашу думку, заборона перегляду телепередач або обмежене використання Інтернету не є вирішенням досліджуваної проблеми. Основне завдання батьків і педагогів – формувати в дітей інформаційну культуру, яка передбачає знання, вміння та навички грамотного використання засобів медіа, критичного ставлення до них. Починати цей процес потрібно в школі, у якій необхідно готувати нове покоління до життя в умовах інформаційного суспільства, навчати дитину сприймати та розуміти різноманітну інформацію, ефективно користуватися нею. Безперечно велике значення при цьому відіграє сім'я, яка повинна залишатися провідним соціальним інститутом і забезпечувати належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального й духовного розвитку дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Запорожець О. Безпека життєдіяльності / О. Запорожець, Б. Халмурадов, В. Применко. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 448 с.
2. Костенко Н. Умови суспільної комунікації та практики медіа // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: у 2-х т. / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2011. – Т. 1. Аналітичні матеріали. – С. 428 – 444.
3. Савостейко Ю. Екранне насильство: еволюція, вплив на глядача [Електронний ресурс] // Медіакритика, 2009: Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info>.
4. Потятиник Б. Медіа: ключі до розуміння / Б. Потятиник. – Львів: ПАІС, 2004. – 312 с.
5. Гірник Д. Вплив Інтернет-середовища на формування соціальної поведінки молоді // Соціальні виміри суспільства. – Вип. 2 (13). – К. – 2010. – С. 356 – 366.
6. Василевич О. Інформаційне насильство як соціальний феномен / О. Василевич // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2008. – Вип. 35. – С. 29 – 33.

Євген Позднішев,

канд. філос. н., доцент,
Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ПРОЯВ НАСИЛЬСТВА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ І БОРОТЬБА З НИМ

У тезах аналізується прояв насильства на телебаченні і кіно, в комп'ютерних іграх, а також проблеми і небезпеки при користуванні в мережі Інтернет. Розглядаються напрями, форми і методи можливої боротьби з насильством в інформаційному просторі.

Yevgen Pozdnyshew

VIOLENCE IN MASS MEDIA SPACE AND WAYS OF PREVENTING IT

The entry analyzes of violence in television and movies, computer games, as well as the problems and dangers of using the Internet. Possible forms and methods of overcoming violence in media space are considered.

Дослідження, проведені у США 20 років тому засвідчили актуальність проблеми насильства в інформаційному просторі. Так, американські школярі до моменту закінчення початкових класів, переглядали по телевізору 8000 убивств та 100 000 інших сцен з насильством. Восьмикласники в середньому грали в комп'ютерні ігри: хлопчики – 4,2 години на тиждень / дівчатка – 2 години на тиждень. 85% комп'ютерних ігор відрізнялися винятковою жорстокістю. Аналіз сучасних публікацій вказує на поширення цієї проблеми. Психолог Кантор так описував реакції глядачів на насильство: «Короточасні реакції страху ... абсолютно типові, і у більшості дорослих і дітей спостерігаються стійкі й інтенсивні емоційні розлади, які у особливо вразливої групи людей різного віку ослаблюють їхні сильні сторони та психічні реакції» [4, с. 302].

З відповідей вчителів однієї зі шкіл м. Києва (березень 2014 р.) на запитання «Які проблеми пов'язані з поширенням насильства серед школярів через ЗМІ ви вважаєте найбільш актуальними?», автору вдалося вибудувати за ступенем значущості наступну драбинку: 1. ЗМІ повинні нести відповідальність за результати показу насильства. 2. Школярі багато часу грають в комп'ютерні ігри. 3. Школярам необхідна допомога щодо подолання страху та інших негативних ефектів насильства в ЗМІ. 4. Церква повинна боротися з насильством серед школярів. 5. Школярі дуже багато бачать вбивств по телевізору. 6. Дуже багато виробляється комп'ютерних ігор, в яких переважає тема насильства. 7. Музика, спорт і комп'ютерні ігри також несуть у собі елементи насильства. 8. Величезна кількість насильства існує в соціальних мережах. До інших зловбодених проблем педагоги додали: сім'я як фактор насильства; тютюнопаління, алкоголізм, наркотики є причинами насильства; насильство присутнє серед учнів у школі та підлітків; занадто мало в ЗМІ програм на теми, які цікаві для підлітків.

1. Насильство і ТБ. Реальність ЗМІ, сприйнята глядачем за допомогою телебачення і кіно, досить жорстока. Приблизно в 60% американських телепрограм і 90% телефільмів зустрічаються сцени бійок та насильства. У телевізійних програмах США показують 5 актів насильства на годину у вечірній час і 18 актів насильства в денний час у вихідні. Коли ми дивимося телевізор, то спостерігаємо акти насильства безпосередньо і бачимо їх агресивну суть. Все це глядач може повторити в реальному житті.

Однак, необхідно враховувати, що негативні соціальні умови (наприклад бідність, расизм, алкоголізм, наркотики, батьківська зневага до дітей, доступність зброї та субкультура найбідніших верств населення) впливають на зростання насильства в суспільстві набагато сильніше, ніж телебачення. Але, навіть, якщо насильство в пресі і на телебаченні провокує вчинення всього 5–15% актів насильства, його все ж треба врахувати. У ході перегляду бойовиків або фільми жахів, жорстокості і насильства, велику роль відіграють психологічні ефекти, процеси та докази, які говорять про існування ефектів насильства в ЗМІ. У більшості